

Tehlikedeki Diller Dergisi Journal of Endangered Languages

e-ISSN 2148-130X

Tatar Easy to Read books for language learning, developing reading skills and support for minority and endangered languages

SABIRA STAHLBERG & FAZILE NASRETDIN

This article appears in: *Journal of Endangered Languages*, Volume 11, Issue 19, Summer 2021
Tatar Language Preservation Strategies and Innovative Practices. Guest Editor: Sabira Stahlberg

Cite this article:

Stahlberg, Sabira & Nasretidin, Fazile (2021). Tatar Easy to Read books for language learning, developing reading skills and support for minority and endangered languages. Sabira Stahlberg (ed.), *Journal of Endangered Languages* 19, Vol. 11: Tatar language preservation strategies and innovative practices. Ankara: 347–377.

Link to this article: <https://dergipark.org.tr/en/pub/tdd>

This electronic version was first published in July 2021.

This article is published under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License CC-BY-NC. The licence permits users to use, reproduce, disseminate or display the article, provided that the author is attributed as the original creator and that the reuse is restricted to non-commercial purposes, such as research or educational use.

See <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

ETL Publishing articles and services

Websites: <https://dergipark.org.tr/en/pub/tdd>, <http://tehlikedekidiller.com/>

Policy of JofEL: <https://dergipark.org.tr/en/pub/tdd/aim-and-scope>

Author guidelines: <https://dergipark.org.tr/en/pub/tdd/writing-rules>

Tatar Easy to Read books for language learning, developing reading skills and support for minority and endangered languages

- Sabira Stahlberg, independent scholar
- Fazile Nasretudin, translator

INNOVATIVE

Abstract: *The use of Easy Language and Easy to Read books is growing in several countries. In some states there are already laws aiming at making information and culture available for all through Easy Language. Easy to Read texts also support the inclusion of minorities, migrants and multilinguals, less skilled or unfamiliar readers and people with dyslexia or reading difficulties. Today an Easy Language (a simpler language variation) has been developed for several majority languages, but the use of Easy Language and Easy to Read books for minority and endangered language preservation, language skills development and revitalisation is an innovative approach.*

A pioneering project was launched by the multilingual publisher Bokpil, author Sabira Stahlberg and the Tatar community in Finland in 2019. It has so far resulted in the translation and publication of six Easy to Read books. The language in the books is International Tatar (halıkara tatarça) and they are published in the Latin script. The books are targeted at the Tatar diaspora and they are available for free on the internet for readers worldwide. The Easy to Read books are already being used as reading and language learning materials in families and in the Tatar-language weekend school in Helsinki.

The goals of the Easy to Read project are supporting literacy, development of stable reading skills and creation of regular reading habits in the minority language, in this case Tatar. Increasing and encouraging Tatar language use among children and youth and also to inspire adult readers to use their home language in new contexts and enrich their vocabulary are further goals. The project has already received international attention from readers and researchers. This article documents the

background and implementation of the Tatar Easy to Read project, the work of the translator and the editing team SelkoTatar ('EasyLanguage Tatar', a combination of Finnish selkokieli 'Easy Language' and Tatar) in creating an internationally understandable Tatar Easy Language, and some perspectives for other minority or endangered languages.

Keywords: *Easy to Read, Easy Language, Tatar Easy language, reading, reading skills, language learning, language support, language preservation, language development, translation, minority languages, endangered languages*

Tatarca Kolay Okunan kitaplar: dil öğrenimi, okuma geliştirme ve tehlikedeki diller için destek

Özet: *Kolay Okunan kitapların kullanımı birçok ülkede artıyor. Bazı ülkelerde, Kolay Dil ve Okuması Kolay metin ve kitaplar aracılığıyla yazılı ifadeleri toplumdaki tüm vatandaşlar için erişilebilir kılmak amacıyla hâlihazırda yasalar çıkarılmıştır. Kolay Okunan metinler azınlıkların, göçmenlerin ve çok dillilerin, daha az yetenekli veya aşına olmayan okuyucuların ve disleksi veya okuma güçlüğü çeken kişilerin kapsanmasını destekliyor. Günümüzde, birkaç çoğunluk dilinde oluşturulmuş bir Kolay Dil mevcut. Yine de azınlık dillerine veya tehlikede olan dillere destek ve canlandırma sağlamak için Kolay Dil ve Kolay Okunan kitapların kullanılması yenilikçi bir yaklaşımdır.*

Çok dilli yayıncı Bokpil, yazar Sabira Stahlberg ve Finlandiya'daki Tatar topluluğu tarafından 2019'da bu konuda öncü bir proje başlatıldı. Proje, şimdiye kadar altı Kolay Okunan kitabın çevirisiyle sonuçlandı. Kitaplardaki dil uluslararası Tatarca (halıkara tatarça) ve Latin alfabesi ile yayınlandı. Kitaplara, dünya çapındaki okuyucular internetten ücretsiz erişebilmektedir. Kolay Okunan kitaplar Helsinki'de Tatarca eğitim veren hafta sonu okullarında okuma ve dil öğrenme materyali olarak hâlihazırda kullanılmaktadır.

Bu azınlık ve tehlikedeki dillerde Kolay Okunan kitap projesi, okuryazarlığı desteklemeyi, istikrarlı okuma becerilerini geliştirmeyi ve düzenli okuma alışkanlıkları oluşturmayı amaçlıyor. Özellikle çocuklar ve gençler arasında Tatar dili kullanımını artırmayı ve teşvik etmeyi, aynı zamanda yetişkin okuyuculara ana dillerini yeni bağlamlarda kullanmaları ve kelime dağarcıklarını zenginleştirmeleri için ilham vermeyi hedefliyor. Proje, araştırmacılardan ve okuyuculardan uluslararası ilgi gördü. Bu makale Kolay Okunan Tatarca projesinin arka planını ve uygulamasını, çevirmen ve SelkoTatar ekibinin

uluslararası düzeyde anlaşılabilir bir Kolay Tatar Dili oluşturma çalışmalarını ve diğer azınlık veya tehlike altındaki diller için görüşleri ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Okuması Kolay, Kolay Dil, okuma, okuma becerileri, dil öğrenme, dil desteği, dil gelişimi, Tatar dili, çeviri, tehlike altındaki diller

Ciñel teldä tatarça kitaplar: tel öyränü, uku säläten nıgıtu häm yugalı kurkınıçı astında bulgan häm azçılık tellärgä yardım

Referat: Ciñel teldä yazılğan kitaplarnıñ kullanı berničä ildä üsep bara. Kayber cirlärdä yazma süzen ciñel tel räveşendä, dimäk, ciñeläytken tel formasında häm ciñel teldä yazılğan tekstlar-kitaplar isulında, keşelärgä citkerü öçen mahsus kanunnar bar. Ciñel teldä yazılğan tekstlar kiñräk ukuçı auditoriyäsen yaulıylar, çönki ul tekstlarnı küptellelä, ukırğa künekmägännär, disleksiyä häm uku avırlıkları belän intekkännär dä ukıy ala. Bu säbäptän ciñel teldä yazılğan kitaplar küpçelek tellär öçen barlıkka kilä, läkin bu kitaplarnı azçılık tellärgä yardım itü häm kurkınıç astında bulgan tellärne torğızu öçen kullanu – innovativ alım.

Tatarça ciñel teldä yazılğan kitaplar çıgaru pilot proyektı Bokpil häm Finlandiyädäge tatar cämgiyätläre arasındagı hezmättäşlek näticäsendä 2019 nçı yıldan başlap tormışka aşırıla başladı. Näticädä, altı kitap ciñel teldä tärjemä itelde. Kitaplar latin harefläre belän yazılğan häm alarnı Finlandiyädä häm dönyanıñ härber poçmagında yaşägän ukuçılar tüläüsez İnternetta kullana ala. Kitaplar Helsinkidäge tatar tele kurslarında uku häm tel öyränü öçen östämä materiallar bularak kullanıla. Bu azçılık häm kurkınıç astında bulgan tellär proyektınıñ (Easy to Read book minority an endangered languages projekt) maksatı balalarnıñ häm yaş ukuçılarnıñ tatarça uku häm yazı şöglen üsterüdä yardım itü, nıklı uku säläten häm adäten buldırı. Şulay uk olı yaştağ ukuçılarnıñ tугan tellären törle oçraklarda kullanırga etärü häm süz baylıkların üsterügä kızıksındıru maksatı küzgä alındı.

Bu proyekt tikşerenüçelär häm ukuçılar tarafınnan halıkara igtibarga layık buldı. Bu mäkälä azçılık häm kurkınıç astında bulgan tellär proyektınıñ çığışın, tormışka aşırılın, tärjemä itüçeneñ häm eş törkemeneñ ciñel tatar telendä halıkara añlayışlı tel buldırıuın täsfirli häm dä başka azçılık häm kurkınıç astında bulgan tellärgä perspektivlar açıklıy.

Жиңел телдә татарча китаплар: тел өйрәнү, уку сәләтен ныгыту һәм югалу куркынычы астында булган һәм азчылык телләргә ярдәм

Реферат: *Жиңел телдә язылган китапларның куллануы берничә илдә үсеп бара. Кайбер жирләрдә язма сүзен жиңел тел рәвешендә, димәк, жиңеләйткән тел формасында һәм жиңел телдә язылган текстлар-китаплар ысулында, кешеләргә житкерү өчен махсус кануннар бар. Жиңел телдә язылган текстлар киңрәк укучы аудиториясен яулылар, чөнки ул текстларны күптеллеләр, укырга күнекмәгәннәр, дислексия һәм уку авырлыклары белән интеккәннәр дә укый ала. Бу сәбәптән жиңел телдә язылган китаплар күпчелек телләр өчен барлыкка килә, ләкин бу китапларны азчылык телләргә ярдәм итү һәм куркыныч астында булган телләргә торгызу өчен куллану – инноватив алым.*

Татарча жиңел телдә язылган китаплар чыгаруы пилот проекты Бокпил һәм Финляндиядәге татар жәмгыятьләре арасындагы хезмәттәшлеге нәтижәсендә 2019-нчы елдан башлап тормышка ашырыла башлады. Нәтижәдә, алты китап жиңел телдә тәржемә ителде. Китаплар латин хәрефләре белән язылган һәм аларны Финляндиядә һәм дөньяның һәрбер почмагында яшәгән укучылар түләүсез Интернетта куллана ала. Китаплар Хельсинкидагы татар теле курсларында уку һәм тел өйрәнү өчен өстәмә материаллар буларак кулланыла.

Бу азчылык һәм куркыныч астында булган телләр проектының (Easy to Read book minority and endangered languages project) максаты балаларның һәм яшь укучыларның татарча уку һәм язу шөгьлен үстерүдә ярдәм итү, ныклы уку сәләтен һәм гадәтен булдыру. Шулай ук олы яшьтәге укучыларның туган телләрен төрле очрақларда кулланырга этәрү һәм сүз байлыкларын үстерергә кызыксындыру максаты күзгә алынды. Бу проект тикшеренүчеләр һәм укучылар тарафыннан халыкара игътибарга лаек булды. Бу мәкалә азчылык һәм куркыныч астында булган телләр проектының чыгышын, тормышка ашырылуын, тәржемә итүченең һәм эш төркеменең жиңел татар телендә халыкара аңлаешлы тел булдыруын тәфсирли һәм дә башка азчылык һәм куркыныч астында булган телләргә перспективлар ачыклай.

I. Easy to Read and the Tatar Easy Language project

• Sabira Stahlberg

Reading books is essential for the development and maintenance of language skills. Through reading the brain picks up words and expressions and processes them. Reading enriches both the passive and the active vocabulary and improves cognitive skills such as thinking and analysing. Good reading skills among the language speakers and users are prerequisites for keeping a language alive and well and up to date. This is especially important for minority and endangered languages which are under pressure from majority languages in society and also world languages (see Stahlberg 2020: 73–76).

Easy Language is a clarified, simpler language form. The concept has been developed internationally for more than fifty years. In Easy Language sentences and lines are short and easier words are used. It is not a separate, different or an artificially created language, but a clearer form of ordinary language. Easy Language is used both in speech and writing. The previous sentences could be for instance written in Easy Language like this:

Easy Language is not a different language.

It is also not an artificial language.

Easy Language is a clearer form of common language.

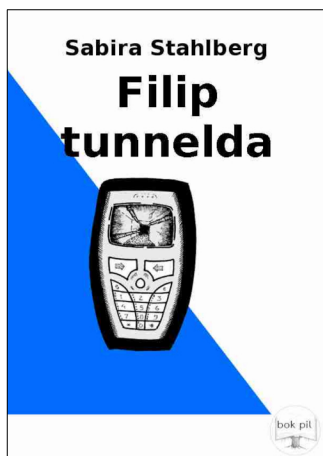
It is used both in speech and writing.

Easy to Read books are different from the popular “Easy Reads” in English. “Easy Reads” are usually shortened classics in simplified English and they are aimed at language learners. Easy to Read is much more specific. Easy to Read texts are written or edited in Easy Language. There are criteria that must be met if a text or speech is classified as Easy Language. The criteria are different for every language, but some general rules apply: difficult or long words are less frequent, everyday language is used and sentences are short and grammatically clear.

Originally Easy to Read and Easy Language were developed to facilitate reading for persons who for some reason experience reading difficulties, for instance dyslexia, intellectual or physical disabilities. Today, more than fifty years later, Easy to Read texts and books have become very widespread and

they are increasingly used in schools and other educational establishments throughout the world. In some countries there are laws which guarantee the accessibility to Easy Language information for all. Local communities and municipalities, ministries, social and health institutions and many others offer important information in Easy Language on their websites. Several international organisations and structures also publish Easy to Read information.

Providing information in Easy Language not only benefits persons who have problems with reading, but also immigrants and those who learn a language. Information in Easy Language facilitates the communication during crises such as the Covid-19 pandemic. Also the contacts between individuals and institutions become less stressful, when the citizens can get the information in a language form they understand. Often the bureaucratic language of institutions is too difficult (for more details on Easy Language, see Maaß & Rink 2019; Maaß 2020; Hansen-Schirra & Maaß 2020 and *Inclusion Europe*).¹

Today the need for Easy to Read texts with a clear and simple language is growing. Human reading habits are changing fast: a large quantity of national and international case studies show that technology deeply influences how especially young people read nowadays. Certainly, in many ways technology facilitates reading through e-books, online texts etc., but on the global scale an increasing number of people read only shorter news items, articles or chats instead of longer texts like books. Among younger readers who prefer the internet over literature, the reading skills sometimes do not develop enough to understand even an ordinary text.

Good reading skills are necessary in modern society. Persons who lack those skills are vulnerable: they become less capable of participating in society and taking care of their own affairs, for example when dealing with educational, social, municipal or state institutions. In recent years, several new target groups for Easy to Read books have emerged. Among them are schoolchildren and youth with limited interest and motivation for reading, low reading skills and without stable reading habits, and unskilled or unfamiliar adult readers. Migrants and language learners have also found Easy to Read books useful for learning a new language. The multilingual publisher Bokpil, based in Finland, has taken one step further. Since 2019, a unique project targeting minority and endangered languages through Easy to Read books was established. The first language of the project is Tatar.

1 Inclusion Europe: <https://www.inclusion-europe.eu/easy-to-read/>

Multilingual and multidimensional Easy to Read projects

To understand the background for the Tatar Easy to Read project, we must go further back in time. In 2015 a project called Bokpil was created by the writer and scholar Sabira Stahlberg, PhD, and teacher and illustrator Maria Viitasalo. Stahlberg's first Easy to Read book was published in 2001 (*Miranda*) and since then she has been actively promoting Easy to Read literature and also writing more books. Maria Viitasalo joined in this work in 2004 as illustrator for the highly popular series about Philip, a boy whose mobile phone never functions when he needs it. Together they have published more than 25 Easy to Read books until today.² Most books are written by Stahlberg (more than twenty) and the others by two other authors, Marianne Stahlberg (three books for all age groups; also translator of several Easy to Read books into English) and Ursula Vuorenlinna (one book for pre-school children). The Bokpil project became part of a multicultural association in Finland (Colorit ry.rf.) in 2019 and developed into a non-profit, multilingual publisher with three websites (*Bokpil* with information and blog, *Villa Bokpil* presents the books and *Edu Bokpil* offers free materials and tasks for the books). Bokpil's goals are not only to provide interesting and up-to-date reading for children and youth, but books for all age groups, including adults and elderly, and in several languages.³

Languages. There are two kinds of Easy to Read books: texts originally written in Easy Language, and texts which have been processed and edited into Easy Language. The Bokpil books are all originally written in the Finland-Swedish Easy Language. Finland-Swedish is a minority language in Finland and differs somewhat from the Swedish spoken in Sweden. Translations of the books into English, Bulgarian, Serbian and Tatar are available so far. Translations into more languages are being prepared at the moment.

Language levels. The Bokpil books are classified into three language levels, *Easiest* (1), *Easier* (2) and *Easy* (3), so that the reader or teacher can choose the most suitable language level. The *Easiest* level contains very short lines and simple sentences; on the *Easier* level there are a little longer sentences and more complicated words, and the *Easy* level is close to, but still in easier language than an ordinary text.⁴

2 At first, the Bokpil project published its books with Lecti Book Studio, now defunct. Since 2019 all books are published by Bokpil.

3 Bokpil websites: <https://bokpil.eu>, <https://villa.bokpil.eu>, <https://edu.bokpil.eu>. The blog on the Bokpil website discusses several aspects related to reading, Easy to Read books and Easy Language.

4 Language levels: <https://bokpil.eu/en/easy-read/levels/>

Multilingual readers. Although the language is easy and grammatical structures simple, it enriches the reader’s vocabulary and expressions by introducing new words and ways of speech at a gentle pace. For all who already know the language, the topic, context and connected words support the broadening of the language knowledge. For those who are learning the language and for multilingual learners, the easy everyday language offers a gateway to memorise words and phrases within a context.⁵ The books also support the expansion of language knowledge in other ways, enhancing and supporting the language skills by introducing difficult words together with explanations in the text.

Multilingual readers can further develop their language skills when they read books in all languages they speak.⁶ Parallel reading of the same book in two or more languages supports the brain in creating several language “channels”. This kind of reading helps the reader to faster adjust to a new language. Bokpil’s Easy to Read books are used since several years with positive results in language education, migrant language courses and also privately for language learning. Feedback tells that the readers find the books supportive for language learning. Language learners want to feel that they understand: this interests them further in learning and reading the language and in the development of their language skills (Stahlberg 2020: 57, 66, 80).

Illustrations. The illustrations in the books are also Easy to Read, which means they can be easily “decoded”. The pictures tell their own story and illustrate the text at the same time. The elements in the pictures are internationally recognisable and special attention has been paid to this aspect in the text, too. The Bokpil Easy to Read books can therefore be used in practically any society, as they are not connected to any specific cultural sphere.⁷

Test readers. To ensure that the books are understandable and clear enough, all manuscripts and draft translations are read before publication by test readers from all age groups. The test readers are ordinary people who read the manuscript and comment on it. They pay special attention to the flow of the text, difficulty level, words and expressions and how comprehensible the text is as a whole. The reactions from the test readers are important for all Easy to Read book publishers, as the test readers often discover problems, difficult or tricky language and content issues in the text. Both the original manuscripts and translations at Bokpil are read by groups of usually five to ten test readers.

Multiliteracy. The Bokpil books support the development of reading skills and multiliteracy (reading different kinds of texts) through the introduction of different reading levels. The topics of all books

5 Multilingual learners: <https://bokpil.eu/en/multilingual-learners-benefit-from-easy-books/>

6 Language learning: <https://bokpil.eu/en/language-learning-and-easy-books/>

7 Easy to Read pictures: <https://bokpil.eu/en/easy-pictures/>

are complex, although the language is simpler. The books can be read by all age groups and by the same reader many times. The reader will discover new aspects and vocabulary with each reading. The books also mix facts and fiction. At the end of the natural science and technology books there is a key section which guides the reader to the questions raised in the text. The books are modern and up to date, although some also have a historical or future dimension.

One example of how history is explained comes from *Hugo's history*, which tells about the climate (Stahlberg 2017: 3). In the beginning the book moves the reader back to the Ice Age. At the same time Hugo explains about his family and its habits and circumstances in the present tense. The last sentence shows the time span (thousands of years):

*This forest is a special place.
My family has lived here since the last big Ice Age.
We do not live in the same house, of course.
When the climate and the forest change,
the family has to move.
Wooden houses usually don't last very long.*

Content levels. Another example, from *The quest for Kraken* (Stahlberg 2016: 22), shows how several content levels are built into the text. The book tells about a boy who makes an adventurous ship journey over the Atlantic. He writes to his best friend and tells the story of how they are searching for the mythological sea monster *Kraken*. Actually the book explains the blood circulation system in the human body. Each location, person and event has a counterpart within the body (heart, arteries, blood cells, etc.). In this chapter, the characters in the book discuss how a tsunami appears and affects a ship in the middle of the ocean. It is a simultaneous explanation about how blood flows into the right atrium of the heart:

*'Tsunami! Watch out.
The second wave is bigger', shouted the captain.
The ship almost made a somersault.
'There will be a third wave', the captain cried.
'It is the biggest one.'
Surprisingly there was no third wave.
We waited for a long time, but nothing happened.*

Topics. The Bokpil Easy to Read books discuss a wide range of themes, often several within one single book. Topics range from natural science (climate change; air, water and soil pollution, etc.) to technology (artificial intelligence, computers, apps and mobile phones, etc.), and from the human body (nerve, digestion and blood systems), cooking and animals to social issues, such as migration, dementia and bullying at school.

Each reader, depending on age, experience, knowledge and understanding, catches and understands the meanings and layers of the text. The books are inclusive: when for instance a whole class reads the same book, also less skilled readers can participate in a discussion about the topics. Experienced readers can benefit from the books, too, as the texts often offer clear overviews of complex topics. Easy to Read books are used as extra reading in schools and educational establishments for learning and debating about a wide range of subjects, including ecology, ethics and morals, technology and society.

All Bokpil books are simultaneously adventures which encourage the reader to analyse and solve problems or difficult situations. The stories are told in an attractive way to keep the attention of the reader, which is especially important for unfamiliar or unskilled readers. The short chapters and the constant action, which brings the story forwards at a quick pace, create a feeling of success in the reader who soon finds reading smooth and easy. This emotion can motivate especially readers with little reading experience to continue reading (Stahlberg 2020: 76). The aim of the Easy to Read books is to encourage the reader to read the whole book with less effort and to awaken interest and thus to support the discovery and exploration of further books.

Pedagogical Easy to Read. The concept *Pedagogical Easy to Read* was created by Sabira Stahlberg and Maria Viitasalo in 2015.⁸ It has been applied internationally to several languages by Team Bokpil, today a network of more than fifty participants in a dozen countries. Pedagogical Easy to Read combines facts and knowledge with other levels of text which make the text exciting, for instance adventures, dangerous or complicated situations, cliffhangers and suspense. In this way the learning of facts and complex systems becomes easier for the reader. The books support through the story and specific elements the memorising of events, words and facts; for instance Aunt Rina's name and behaviour in *The quest for Kraken* makes it easier to remember the word *endocrine* and how the endocrine system functions.

An example about a complex issue from *Catch the eye* (Stahlberg 2019: 27) tells about the future: a central computer controls the society. Neural networks are explained through this central computer

8 Pedagogical Easy to Read: <https://bokpil.eu/en/pedagogical/>

and other computers “talking” with each other. The Greek alphabet appears in the names. Further, this piece of text offers information about weather and climate, several geographical regions, bear size and behaviour, how to prepare for mountain walks, how to avoid stressful encounters with bears and what to do when a meeting occurs in the forest:

‘The Siberian bears still sleep’, Alpha says.

*‘In the Carpathian Mountains we recommend
that you tie a jingle bell to your rucksack’,
comments Beta from Bucharest.*

‘The bear hears the jingle and keeps away.

*There is no danger when you walk in the
mountains, just bring anti-bear spray, too.’*

‘It does not help in Alaska’, Omega says.

‘Our bears are bigger and more dangerous.’

Pedagogical Easy to Read books are exciting adventures and stories on the surface, but on the deeper levels they provide knowledge, skills and vocabulary and they explain difficult topics in a clarified but not simplified way. Free extra materials on the website Edu Bokpil⁹ contain tasks and activities. There are for instance tests for reading speed and comprehension, explaining difficult words, questions, chapters and other exercises connected with the books. The books are presented on the Villa Bokpil website, where also language levels and recommended age or target group (if any) are indicated.¹⁰

Tatar Easy to Read project

Almost twenty years of international experience using Easy to Read books in language courses and teaching and preparing translations into different languages inspired Sabira Stahlberg to suggest an innovative project in October 2018 to the Tatar community in Finland: Easy to Read books translated into minority and endangered languages. The Mishar Tatar language spoken in Finland would be the pilot project language. Tatars in Finland have published books and learning materials for more than a century (see article on Tatar literary activities in Finland by K. Bedretdin, in this issue) and there is a long tradition of introducing new practices into the Tatar language publishing activities. The project was launched in the spring of 2019 and is still continuing.

9 Edu Bokpil: <https://edu.bokpil.eu/en/>

10 Villa Bokpil: <https://villa.bokpil.eu/en/>

Mishar Tatar is today spoken mainly within the family and the Tatar community which consists of less than a thousand persons in Finland. Many Tatars find it increasingly difficult to develop and maintain their reading skills in the Tatar language. Partly the pressure from the majority language and foreign languages is growing, but there is also a lack of literature besides the learning materials used in the weekend school. Many Tatar language books published in Finland are older and often too difficult for younger readers and even for some adults. Books published in Tatarstan are not understandable for most Tatars in Finland and for many others in the global Tatar diaspora, because these books are written in the Cyrillic script which only some individuals can read.

Interesting and exciting reading materials about current topics related to everyday life are needed especially for young Tatar readers, to help them increase their vocabulary and improve their language skills. With a rich, updated vocabulary they would not need to switch to another language because they lack words or expressions. Learning about the same topics in both Tatar and the school language contributes to the prestige of the minority language and also to its development, and to a balanced multilingualism in the speakers (see Stahlberg 2020: 58).

Each language has its own rules and criteria for Easy Language. For languages where no norms or standards exist as yet, they have to be created. The characteristics (grammar, structure, vocabulary etc.) of the language must be considered in the process. An important aspect of Easy Language is that the rules develop and change over time, just like ordinary and everyday language is constantly changing. In the Tatar Easy to Read project, translator Fazile Nasretudin and the SelkoTatar team (from Finnish *selkokieli*, 'Easy Language', and *Tatar*), consisting of both Mishar and Kazan Tatar speakers, worked together with the author Sabira Stahlberg for the creation of a Tatar Easy Language. This was a first effort to create Easy Language criteria and norms for the Tatar language worldwide. The process took more than a year.

The original idea was to use Mishar Tatar as it is spoken and written in Finland as the basis, but soon the team chose to create a modern, internationally understandable Easy Language, *International Tatar (halıkara tatarça)*. This modification was made in order to reach Tatar readers also outside the Mishar-speaking communities in the global Tatar diaspora. Tatar language publications from Finland are generally distributed worldwide and the Easy to Read books are no exception.¹¹ Kazan Tatar, which is widely considered the literary norm for Tatar, might be a possible choice, but as it is usually

¹¹ Bokpil: <https://bokpil.eu/tt/cinel-tatar-telenda-kitaplar-donya-kurde/>

written in Cyrillic script and contains words Tatars in the diaspora do not understand (such as modern Russian loanwords), it could not be utilised for this purpose.

The national initiative was thus transformed into a global initiative for diaspora Tatars who mostly read Tatar in the Latin script. This posed some questions: in Finland the Tatar Latin script has changed over time and its orthography is still under debate. Which form of certain words should be chosen so that the reader can recognise the word? For some words there are several parallel forms, for instance older *sägat* and current *saat, säat* 'time, clock' in Finland, while Azatlıq Radio in Tatarstan uses *säğät*, an adaptation from the Cyrillic *сәгатъ* (see Fazile Nasretdin's description in Tatar, below).

Then came the questions of grammar: how to use the specific ways of expression in Tatar without making the structure and the vocabulary too difficult? The vocabulary should enrich the reader's knowledge of the language yet not be too difficult. In the text at least 75–80% must be understood by the reader to keep up interest and make the reader continue to read. Too many strange words make the reader leave the book, but too easy language does not trigger a reading experience (Stahlberg 2020: 74). This is a very difficult balancing act.

The experience of Bokpil with several languages shows that ordinary translators' texts must be edited by a person who has a good understanding of the goals and functioning of Easy Language, experience with Easy to Read texts in at least one language and preferably a background in pedagogy, psychology or work with people with reading challenges. Fortunately the Tatar translator Fazile Nasretdin could contribute with both Tatar translation and Easy Language skills and experience: as a speech therapist, she has worked since the 1980s with Finnish Easy Language and Easy to Read texts, editing ordinary texts into Easy Language to facilitate the reading for children and youth. She has also translated and edited many Tatar fairy tales, songs and other materials (see article by K. Bedretdin, in this issue). Here is an example from *Filip köymädä* (Philip on the ship), where the International Tatar word *tort* is used for 'cake'. The difficulty of choosing the right word is explained below by Fazile Nasretdin in the next section.

Minem isemem Filip.

Bügen minem tujan könem.

Min tort yaratam.

Äniyem ber zur tort peşerde.

Anıñ öste atlam kaymak häm

cir ciläklär belän bizälgän.

My name is Philip.

Today is my birthday.

I love cakes.

Mum has baked a huge cake.

*It has a lot of whipped cream
and strawberries.*

The Tatar translations passed through the same procedures as all books published by Bokpil. After translation the manuscripts in Tatar were sent to the SelkoTatar team who commented, suggested alternatives and corrected the texts. The team size varied for each book; Albina Samarhan and Kamer Yafay Nogmanov edited all books, while Derya Samaletdin, Adile Samaletdin and Nergis Samaletdin edited several books. After these first corrections, the translations were read by test readers. Some young readers were not yet capable of reading themselves, as they were under school age, so their parents read the books to them. The others in the test group were children and youth, adults, parents and pensioners.

Test reading is an important part of the text checking process, especially when the Easy Language of the book is new and still in the process of creation. The test reading guarantees that the language is really easy to understand, correct, and that it does not contain elements from a majority language in society, in this case Finnish. The test readers checked that expressions were clear and understandable and that the international words of this Tatar language form were not too complicated. Before the translation moves onwards in the publishing process, it must feel “right”. The test readers contributed significantly to the clarity of the Tatar Easy Language and its final form.

In the summer of 2020, three books on level 1 *Easiest* were published: *Miranda*, *Filip hayvan bakçasında* (Philip at the zoo) and *Filip köymädä* (Philip on the ship). Three more appeared at the beginning of 2021, *Filip tunnelda* (Philip in the tunnel), *Filip hava alanında* (Philip at the airport) and *Filip häm toman* (Philip and the fog). The e-books can be downloaded for free in PDF format from the Villa Bokpil website.¹²

The decision to publish free e-books was partly taken because of the Covid-19 pandemic, which increased the need for online resources, but also because the team wanted to reach out to the Tatar diaspora and other Turkic-speakers through a medium which is free and available for all. E-books can be read everywhere and on any kind of device, mobile phones, laptops, tablets, e-readers and computers. Especially young people read more often on their mobile phones. The team wanted to encourage this modern form of language support. The books are already used in several families and in the Tatar language weekend school in Finland for reading and language education (see book review by K. Yafay Nogmanov, in this issue).¹³

12 Villa Bokpil Tatar language books: <https://villa.bokpil.eu/tt/>

13 See also Klaara blog post by Orsolya Kiss: <https://blogs.helsinki.fi/klaara-network/2021/06/21/easy-to-read-books-for-minority-languages-the-case-of-tatar-in-finland/>

The Tatar Easy to Read project is a pilot project and of very recent date, but it already shows that Easy to Read books can support and increase interest in a minority language among its speakers and also outside the speaker community. The three Bokpil websites all now include the Tatar language and the books have been downloaded (and hopefully read) several hundred times only within a few months.

The project has also received international attention through the Endangered Languages (EL) Blog. Sabira Stahlberg wrote a blog post about the Tatar project in September 2020 and an update on the development of the Tatar books some months later.¹⁴ EL Blog is an initiative by the scholar Peter Austin, who publishes materials, news and guest blogs about endangered languages for researchers and everybody interested in the topic.¹⁵

**Altın cirdän tabıla,
belem – kitaptan.
Gold is found in the earth,
knowledge in the books.
*Tatar mäkale / proverb***

14 Blog about Tatar Easy to Reads: <http://www.el-blog.org/easy-to-read-books-a-method-for-developing-literacy-in-endangered-languages/> and <http://www.el-blog.org/more-tatar-easy-to-read-books/>

15 EL Blog: <http://www.el-blog.org/>

II. Ciñel tatar telendä kitaplar

Жиңел татар телендә китаплар

● Fazile Nasretdin ● Фазиле Насретдин

Nigä tatar telendä?

Finlandiyädä tatar azçılığı mini diaspora bulıp yöz yıldan artık yäşi kilä. Rusiyädän küçenü başlaganнан birle bu keçkenä cämgiyätneñ omtılışlarınan berese balalarını tatar telendä ukıtını däвам itterü bulgan. Din häm anatel kursaları törle şähärlärdä däвамlı räveštä uzdırılган. Hattä tatar balaları öçen räsmi halık mäktäbe dä Helsinkiдә yegerme yıl buyı (1948–1969) eşläp kilgän.

Ukitu öçen kitaplar başta tугan avıllarınнан alıp kilgän materiallar bulган, läkin ozaklamıy ukıtучılar hazerlägän kitaplarnı cämgiyät üze bastıra başlagан. Başta ukıtu äsbapları häm cämgiyätneñ böten belderü eşläre aräp harefläre belän yazılган. Törek älifbasına kileşterep, latin hareflärenä 1964 nçe yılda küçkännär. Bu üzgärtü ber bagımнан ukuga ciñellek kitergän bulsa da, ikençe bagımнан yaña älifbaniñ telneñ böten avazları belän täñgäl kilmäve uku häm yazu şögilenä avırlık kitergän. İmla öçen kuyılган normalar yäki kagıydälär bulмаган. Bu säbäptän yazmalar orfografiyä bagımнан üzgäreп torgan.

Нигә татар телендә?

Финляндиядә татар азчылыгы мини диаспора булып йөз елдан артык яши килә. Русиядән күченү башлаганнан бирле бу кечкенә жәмгыятнең омылышларыннан берсе балаларны татар телендә укытуны дәвам иттерү булган. Дин һәм анател курсалары төрле шәһәрләрдә дәвамлы рәвештә уздырылган. Хәтта татар балалары өчен рәсми халык мәктәбе дә Хельсинкидә егерме ел буе (1948 — 1969) эшләп килгән.

Укыту өчен китаплар башта туган авылларыннан алып килгән материаллар булган, ләкин озакламый укытучылар хәзерләгән китапларны жәмгыять үзе бастыра башлаган. Башта укыту әсбаплары һәм жәмгыятнең бөтен белдерү эшләре гарәп хәрефләре белән язылган. Төрек әлифбасына килештереп, латин хәрефләренә 1964 нче елда күчкәннәр. Бу үзгәртү бер багымнан укуга жиңеллек китергән булса да, икенче багымнан яңа әлифбаның телнең бөтен авазлары белән тәңгәл килмәве уку һәм язу шөгыленә авырлык китергән. Имла өчен куелган нормалар яки кагыйдәләр булмаган. Бу сәбәптән язмалар орфография багымыннан үзгәреп торган.

Cämgiyätneñ kitap bastıru eşläre kübesençä ukıtu kitaplarına, din belemenä, räsmi hatlarga häm raportlarga çiklängän. Kızganiçka karşı, tatarça matur ädäbiyat, härkönlek tormışka bähle çıganaklar az yäki bötenläy çıkmagan. Şul säbäptän ukırğa teläüçelärgä tугan tellärendä kitap uku mömkin dä bulmagan. Uku häm yazu şögile kursa däreslärennän tış omumiläşmägän. Tellärne yaşäter öçen törle, bigräk tä azçılık tellär öçen, yazma äsärälärneñ bar bulıu möhim. Bu karaştan ciñel tatar telendä yazılğan kitaplar kiräkle kürelde häm tärcemä itü proyektı başlandı. Tärcemä itelgän kitaplarnı test törkeme ukıp üz añlatmaların birep, berençe kitaplar 2020 nçe yılda Bokpil tarafınnan bastırılıp dönya kürde.

Nindi kitaplardan tärcemä itelde?

“Bokpil” proyektı tikşerenüçe-ädip Sabira Stahlberg häm illustrator Maria Viitasalo tarafınnan 2015 yılda haräkätkä kilgän. Alarnıñ urtak eşänlekläre näticäsendä yegermedän artıq ciñel teldä yazılğan kitap şved telendä (*Easy to Read boks; lättläst*) dönya kürgän. Kitaplarnıñ küpçelegен Sabira Stahlberg, mahsus pedagogik karaş belän, törle temalarda icat itkän. Macaralı hikayälär dönyavi tormışnıñ törle ölkälärenä alıp kitep, törle fännär belän tanıştralar. Temalar, mäsilän, hava torışnıñ üzgäreşennän keşelek mönä-äbätlärenä, su häm-tufraknıñ piçiranuınan hayvannar dönyasına kerep kitälär dä, kötelmägän urında ukuçı küp belemgä iyä bula.

Жәмгыятнең китап бастыру эшләре күбесенчә укыту китапларына, дин белеменә, рәсми хатларга һәм рапортларга чикләнгән. Кызганычка каршы, татарча матур әдәбият, һәркөнлек тормышка бәйле чыганаклар аз яки бөтенләй чыкмаган. Шуң сәбәптән укырга теләүчеләргә туган телләрендә китап уку мөмкин дә булмаган. Уку һәм язучылар курси дәресләреннән тыш гомумиләшмәгән. Телләренә яшәтер өчен төрле, бигрәк тә азчылык телләре өчен, язучыларның бар булуы мөһим. Бу караштан чиңгел татар телендә язылган китаплар кирәкле күрелде һәм тәржемә итү проекты башланды. Тәржемә ителгән китапларны тест төркеме укып үз аңлатмаларын биреп, беренче китаплар 2020 нче елда «Bokpil» тарафыннан бастырылып дөнья күрде.

Нинди китаплардан тәржемә ителде?

«Bokpil» проекты тикшеренүче-ädip Сабира Сталберг һәм иллюстратор Мариа Виитасало тарафыннан 2015 елда хәрәкәткә килгән. Аларның уртак эшчәнлекләре нәтижәсендә егермедән артык чиңгел телдә язылган китап швед телендә (*Easy to Read boks; lättläst*) дөнья күргән. Китапларның күпчелеген Сабира Сталберг, махсус педагогик караш белән, төрле темаларда иҗат иткән. Маҗаралы хикәяләр дөньяви тормышның төрле өлкәләренә алып китеп, төрле фәннәр белән таныштыралар. Темалар, мәсәлән, һава торышының үзгәрешеннән кешелек мөнә-сәбәтләренә, су һәм туфракның пычырануын-

Kitaplar öç avırlık dārācāsēndā yazılğan hām törle yāştāge ukuçılarga tellären tiränäyter, süz baylıgın üsterü hām uku sālāten nıgaytır öçen caylılar. Bu kitaplar ingliz, bolgar hām serbiyā tellärenā tārce mā itelgān hām bügenge köndā östāmā material bulıp maktāplārdā kullanıla. Asıl tatar telendā bu ısul belān yazuçılar yāki yazılğan kitaplar ālegā kadār bulmaganga başka teldān, şved telennān, tārce mā itü yulı saylandı.

Ciñel tatar telendā tārce mā itelgān kitaplar

Ütkān yılınıñ cāyendā (2020) berençe öç kitap tatarçaga tārce mā itelep internetta çıktı: *Miranda, Filip köymädā* hām *Filip hayvan bakçasında*. Bolar öçese dā avırlıkları yağınnan berençe dārācādā (iñ ciñel teldā). Soñrak 2021 nçe yılınıñ başında tağın öç kitap āzer buldı: *Filip tunnelda, Filip hava alanında* hām *Filip hām toman*. Kitaplarınıñ temaları bügenge köñneñ aktual bulğan mäsäläläre turında bara: balalar arasında bula torgan dāvamlı rāncetü-miskillau (*bullying*), säfār kılı, avır oçraklardan kotılı hām yakınnarnıñ hastälänüen karşılau kebek eşlär. Kitaplar ukuçılarnı problemalar çışārgā, avır hallārdān çıgar öçen yaña çaralar tabarga öndilär. Uku tügärāklārendā yāki maktāp-sıynıflarda bergälāp ukıganda kitaplarınıñ temaları āñgāmälär korırğa çakıralar. Keşelär arasındagı mönäsäbätlär turında söyläşep, fikerläşep, törle oçrak-

nan hayvanнар дөнъясына кереп китәләр дә, көтелмәгән урында укучы күп белемгә ия була. Китаплар өч авырлык дәрәжәсендә язылган һәм төрле яштыгә укучыларга телләрен тирәнәйтер, сүз байлыгын үстерү һәм уку сәләтен ныгайтыр өчен жайлылар. Бу китаплар инглиз, болгар һәм сербия телләренә тәржемә ителгән һәм бүгенге көндә өстәмә материал булып мәктәпләрдә кулланыла. Асыл татар телендә бу ысул белән язучылар яки язылган китаплар әлегә кадәр булмаганга башка телдән, швед теленнән, тәржемә итү юлы сайланды.

Жиңел татар телендә тәржемә ителгән китаплар

Үткән елның жәендә (2020) беренче өч китап татарчага тәржемә ителеп интернетта чыкты: *Миранда, Филип көймәдә* һәм *Филип хайван бакчасында* (*Miranda, Filip köymädä, Filip hayvan bakçasında*). Болар өчесе дә авырлыклары ягыннан беренче дәрәжәдә (иң жиңел телдә). Соңрак 2021 нче елның башында тагын өч китап эзер булды: *Филип туннелда, Филип хава аланында* һәм *Филип һәм томан* (*Filip tunnelda, Filip hava alanında, Filip hām toman*). Китапларның темалары бүгенге көннең актуал булган мәсьәләләре турында бара: балалар арасында була торган дāvамлы рәнжетү-мыскыллау (*bullying*, буллинг), сәфәр кылу, авыр очраклардан котылу һәм якиннарның хәстәләнүен каршылау кебек эшләр. Китаплар укучыларны проблемалар чишәргә, авыр хәлләрдән чыгар өчен яңа чаралар

ların añlap häm aralaşkanda nindi çaralar kullarıǵa mömkinleklär tabıla, kitaplarnıñ hikayäläre yärdämendä açıklana.

Başka kitaplardan niçek ayırılalar?

Ciñel teldä yazılğan kitapnıñ tekstları teknik yaktan tışkı küreneşläre belän adi kitaplardan ayırılıp tora. Cömlälär mömkin kadär kıska tözelgän. Ukıǵanda kabat-kabat yugarıǵa kaytıǵa kiräkmäsen dip tekstlarınıñ yulları kıska, yuldan yazu mömkinlege keçkenä. Şulay uk hikayälärneñ bülem- öleşläre ozın tügel. Dikkatne yalgız ukuga yünälter öçen räsemnär az, läkin alar uylanırǵa, fikir yöretergä çakıra torgan karaş belän yasalgan. Tel yaǵınnan tekst mömkin kadär ciñel süzlärdän häm cömlälärdän tora. Adi, söyläm telendä kullanıla torgan süz tezmäläre, idiomnar häm automatizmnar kabatlana. Şulay itep hikayälärneñ eçtälege häm barışı ciñel añlaşıla. Bu räveştä yazılğan kitaplar avırrak tekst-materiallarga küçü öçen küper bulıp toralar.

табарга өндиләр. Уку түгәрәкләрендә яки мәктәп-сыйныфларда бергәләп укыганда китапларның темалары әңгәмәләр корырга чакыралар. Кешеләр арасындагы мөнәсәбәтләр турында сөйләшеп, фикерләшеп, төрле тормыш очраklarын аңлап һәм аралашканда нинди чаралар кулланырга мөмкинлекләр табыла, китапларның хикәяләре ярдәмдә ачыклана.

Башка китаплардан ничек аерылар?

Жиңел телдә язылган китапның текстлары техник яктан тышкы күренешләре белән гади китаплардан аерылып тора. Жөмләләр мөмкин кадәр кыска төзелгән. Укыганда кабат-кабат югарыга кайтырга кирәкмәсен дип текстларның юллары кыска, юлдан язу мөмкинлеге кечкенә. Шулай ук хикәяләрнең бүлем-өлешләре озын түгел. Дикъкатыне ялгыз укуга юнәлтер өчен рәсемнәр аз, ләкин алар уйланырга, фикер йөртөргә чакыра торган караш белән ясалган. Тел ягыннан текст мөмкин кадәр жиңел сүзләрдән һәм жөмләләрдән тора. Гади, сөйләм телендә кулланыла торган сүз тезмәләре, идиомнар һәм аутоматизмнар кабатлана. Шулай итеп, хикәяләрнең эчтәлегенә һәм барышы жиңел аңлашыла. Бу рәвештә язылган китаплар авыррак текст материалларга күчү өчен күпер булып торалар.

Şved telenhän tatar telenä tärcemä itü

Ciñel teldä yazılğan kitaplar turında omumän fänni tikşerenülär çikle. Tatarça ciñel tel töşençäse häm kriteriyäläre elektän bulmagan öçen bu mäsilä turında küp uylanırğa, añlarga häm ahırında kararlar birergä mäcbüri ide. Tärcemä itü dä şul säbäptän buştan başlap kitü sıman buldı. Başka tellär täcribälärenä tayanıp häm alarnıñ tausiyälären küzdä totıp tärcemä eşe başlandı.

Berençe möhim karar älifba turında kılındı. Finlandiyädä bügenge könne kullanıla torgan yazu sisteması (latin älifbası fin häm törek tellärennän alıngan berär östämä haref belän) urınlı kürelde. Bu ısulnı tatar cämgiyäte ukıtu eşlärendä häm oyışmaları tarafınnan bastırılğan yazmalarda kullana. Räsmi tatar älifbası latin hareflärendä bulmagan säbäptän bu yazu ısulı yaşöp tora häm üz tarihin kiçerä kilä, döres yazu normaların älegä kötä.

Kirill harefläre belän yazılğan kitaplar 1960 nçı yılınıñ ahırında Finlandiyägä kilä başlagan. Şul vakıtlardan soñ tatarça materiallar berençe oçrakta ukıtu öçen kirill hareflärennän latin hareflärenä küçerelep yaña yazu ısulı barlıkka kilgän. Ciñel tatar telenä tärcemä itelgän kitaplarda bu yazu yulı kullanıldı (Misal 1). Latin harefläre belän yazu ıullarınnan misallar:

Швед теленнән татар теленә тәржемә итү

Жиңел телдә язылган китаплар турында гомумән фәнни тикшеренүләр чикле. Татарча жиңел тел төшенчәсе һәм критерияләре электән булмаган өчен бу мәсьәлә турында күп уйланырга, аңларга һәм ахырында карарлар бирергә мәжбүри иде. Тәржемә итү дә шул сәбәптән буштан башлап китү сыман булды. Башка телләр тәжрибәләренә таянып һәм аларның таусияләрен күздә тотып тәржемә эше башланды.

Беренче мөһим карар әлифба турында кылынды. Финляндиядә бүгенге көнне кулланыла торган язу системасы (латин әлифбасы фин һәм төрек телләреннән алынган берәр өстәмә хәреф белән) урынлы күрелде. Бу ысулны татар җәмгыяте укыту эшләрендә һәм оешмалары тарафыннан бастырылган язмаларда куллана. Рәсми татар әлифбасы латин хәрефләрендә булмаган сәбәптән бу язу ысулы яшәп тора һәм үз тарихын кичерә килә, дөрес язу нормаларын әлегә көтә.

Кирилл хәрефләре белән язылган китаплар 1960 нчы елның ахырында Финляндиягә килә башлаган. Шул вакытлардан соң татарча материаллар беренче очракта укыту өчен кирилл хәрефләреннән латин хәрефләренә күчерелеп яңа язу ысулы барлыкка килгән. Жиңел татар теленә тәржемә ителгән китапларда бу язу юлы кулланылды (Мисал 1). Латин хәрефләре белән язу ысулларыннан мисаллар:

Misal • Мисал 1

Finlandiyädä latin harefläre – bügen Финляндиядә латин хәрефләре – бүген	Finlandiyädä latin harefläre – başta Финляндиядә латин хәрефләре – башта	Rusiyädä kilrill harefläre Русиядә кирилл хәрефләре	Azatlıq Radiosı latin harefläre Азатлык радиосы латин хәрефләре
ukıy	uki	укый	uqıy
aşıy	aşı	ашый	aşıy
bolıt	bolot	болыт	bolıt
közge	közgö	көзге	közge
korım	korom	корым	qorım
ülçäü	ülçäv	үлчәү	ülçəw
sägat	saat, säat	сәгать	səğät
kägaz	kagız	кәгазь	kəğəz
bähetle	bähetle	бәхетле	bəxetle
rahmät	rahmät, rähmät	рәхмәт	rəxmät
sälamnär	sälamlar	сәләмнәр	sələmnär
bagzal	bagzal	вокзал	vokzal
trambay	trambay	трамвай	tramvay

İkençe möhim mäsälä kitaplarda kullanıla torgan tel turında tudı. Tatar halıknıñ taralaıp yäşäve säbäbennän telneñ törle söyläşläre genä tügel küptörle söylämnäre dä barlıkka kilgän. Şul karaştan ber urta yulnı tabarga häm hämmäsenä añlayışlı teldä yazarga omtılı möhim dip açıklandı, halıkara tatar tele töşençäse urtaga çıktı. Dimäk, yalgız ädäbi telneñ tıgız şartları hokem itmäsen, baş maksat yazmalarınıñ eçtälek-läre kiñ külämdä ukuçılarga barıp citen, uku häm yazu şögilen üstersen, telne bayıtsın digän uyga halıkara tatar tele töşençäse töplänä.

Икенче мөһим мәсьәлә китапларда кулланыла торган тел турында туды. Татар халкының таралып яшәве сәбәбеннән телнең төрле сөйләшләре генә түгел, күптөрле сөйләмнәре дә барлыкка килгән. Шул караштан бер урта юлны табарга һәм һәммәсенә аңлаешлы телдә язарга омытылу мөһим дип ачыкланды, халыкара татар теле төшенчәсе уртага чыкты. Димәк, ялгыз әдәби телнең тыгыз шартлары хөкем итмәсен, баш максат язмаларның эчтәлекләре киң күләмдә укучыларга барып җитсен, уку һәм язучыларга үстәрсен, телне багъсын дигән уйга халыкара татар теле төшенчәсе төпләнә.

Şved telennän tatarçağa tärcemä itkändä alga kilgän avırlıklar

Şved tele tönyak-german telläre ailäsenä kerä häm tözeleşe yagınnan analitik bulganga tatar telennän ayırılıp tora; bu ike telneñ urtak sıyfatı yuk. Tatar telendä (agglutinatif) kübesençä kuşımçalar (suffikslar) yärdämendä süzgä yaña magnälär häm tösmärlär barlıkka kilä, analitik tellärdä bäyleklär (preposition, postposition) häm prefikslar yärdämendä grammatik mönäsäbätläär belderelä. Şunlıktan tärcemä itkändä törle yaña yullar häm çaralar çıgarırğa turı kilä. Astağı misalda bu ayırmalıq kürsätelgän (Misal 2).

Misal • Мисал 2

*Det låter som om delfinerna
skrattar hela tiden.
Jag vet inte vad de skrattar **åt**.
Då jag lyssnar **på** dem,
känner jag mig glad.*

*Delfinnar ber tuktamıy köläär kebek.
Närsä**dän** köläär ikän,
anısın belmim.
Alar**nı** tıñlaganda
üzemne şat toyam.*

Швед теленнән татарчаға тәржемә иткәндә алга чыккан авырлықлар

Швед теле төньяк-герман телләре гаиләсенә керә һәм төзелеше ягыннан аналитик булганга татар теленнән аерылып тора; бу ике телнең уртак сыйфаты юк. Татар телендә (агглютинатив) күбесенчә кушымчалар (суффикслар) ярдәмендә сүзгә яңа мәгънәләр һәм төсмерләр барлыкка килә, аналитик телләрдә бәйләкләр (препозицион, постпозицион) һәм префикслар ярдәмендә грамматик мөнәсәбәтләр белдерелә. Шунлыктан тәржемә иткәндә төрле яңа юллар һәм чаралар чыгарырга туры килә. Астагы мисалда аермалык күрсәтелгән (Мисал 2).

*Делфиннар бер туктамый көләләр кебек.
Нәрсә**дән** көләләр икән,
анысын белмим.
Алар**ны** тыңлаганда
үземне шат тоям.*

Şved telendä cenes kategoriyäse bulganga tatarçağa tärcemä itkändä kem turında süz bara digän mäsalägä ayırucha dikkat itärgä kiräk, çönki tatar telendä hatın-kızımı, ir-atımı anı, şved telendä kebek, almaşlıknıñ öçençe zatı açıklamıy (tat. *ul*; şved. *han*, maskulin; *hon*, feminin). Şul säbäptän ismenärne kabatlarga yäki başqa çaralar tabarga turı kilä.

Tellär üzençälekle bulganga, süzlär saylaganda süzneñ magnä karşılığın böten tösmärläre belän tabu (Misal 3) härvakit mömkin tügel. Asta birelgän misalda *konstig* süzeneñ mägnäse böten tösmärläre belän *säyer* süzenä turı kiläme? Şvedçädä *konstig* süze säyer, köлке, şayan kebek tösmärlärgä iyä. Tatarçada säyer süzendä bu sıyfatlar barısı da barmı? *Säyer* süze urınına mişär söyläşendä kullanı torgan *kızıklı* döres-räkme bulır ide kebek soraular kompromisslar yasarga mäcbürli.

Misal • Мисал 3

*Jag heter Sara Miranda.
Jag gillar namnet Sara,
men Miranda låter **konstigt**.*

*Minem isemem Sara Miranda.
Sarani yaratam,
läkin Miranda bik **säyer** isem.*

Швед телендә женес категориясе булганга татарчага тәржемә иткәндә кем турында сүз бара дигән мәсьәләгә аеруча диңкәт итәргә кирәк, чөнки татар телендә хатын-кызмы, ир-атмы аны, швед телендә кебек, алмашлыкның өченче заты ачыкلامый (тат. ул; швед. *han*, маскулин; *hon*, феминин). Шул сәбәптән исемнәрне кабатларга яки башка чаралар табарга туры килә.

Телләр үзенчәлекле булганга, сүзләр сайлаганда сүзнең мәгънә каршылыгын бөтен төсмерләре белән табу (Мисал 3) һәрвакыт мөмкин түгел. Аста бирелгән мисалда *konstig* (констиг) сүзнең мәгънәсе бөтен төсмерләре белән *сәер* сүзенә туры киләме? Шведчәдә *konstig* сүзе сәер, көлке, шаян кебек төсмерләргә ия. Татарçada сәер сүzendә бу сыйфатлар барысы да бармы? *Сәер* сүзе урынына мишәр сөйләшәндә кулланыла торган *кызыклы* дөресрәкме булыр иде кебек сораулар компромисслар ясарга мәжбүрли.

*Минем исемем Сара.
Сараны яратам,
ләкин Миранда бик **сәер** исем.*

Äzräk tanış, magnä yagınnan täñgäl kilä torgan süz ädäbi teldä tabılsa da, kullanılmaganlıktan, tanış bulmavınnan ukuçıga barıp citäme (Misal 3)? Tugan tel, ailä tele balaçakta berençel tel bulsa da, üsä bara küpçelek tellär basımında ikençel telgä äverelä. Süzlär köndälek tormıšta täcribä yärdämendä kabatlanmasalar, söylämğä señmilär. Ciñel teldä yazılğan kitaplarda mondiy süzlär cömlä arkılı ukuçıga añlatıla. Yugarıdagı misalda säyer süze mondiy süzlärdän ber misal.

Ayıruçä, kulturga bäyle süzlär bulmaganda kompromisslar yasarga kiräk bula. Mäsälän, tугan kön öçen peşerelgän häm bizälgän *tort* süze här ildä tatar söylämenä aktiv räveştä bertörle genä kermägän, ailälärdä törleçä kullanıla: *kakku*, *torttu* (finçä), *pasta* (törekçä), *tort* (rusça), *cake* (inglizçä). Kitaplarda *tort* isulı saylangan bulsa da, törle variantlar kullanu mömkinlege bulırğa tiyeş, iñ möhime eşneñ añlaşılıu.

Misal • Мисал 4

*I dag är det min födelsedag.
Jag gillar tårta.*

*Bügen minem tугan könem.
Min tort yaratam.*

*Бүген минем туган көнем.
Мин **tort** яратам.*

Әзрәк таныш, мәгънә ягыннан тәңгәл килә торган сүз әдәби телдә табылса да, кулланылмаганлыктан, таныш булмавыннан укучыга барып житәме (Мисал 3)? Туган тел, гаилә теле, балачакта беренчел тел булса да, үсә бара күпчелек телләр басымында икенчел телгә әверелә. Сүzlәр көндәлек тормышта тәжрибә ярдәмендә кабатланмасалар, сөйләмгә сеңмиләр. Жиңел телдә язылган китапларда мондый сүzlәр жөмлә аркылы укучыга аңлатыла. Югарыдагы мисал сәер сүзе мондый сүzlәрдән бер мисал.

Аеруча, културга бәйле сүzlәр булмаганда компромисслар ясарга кирәк була. Мәсьәлән, туган көн өчен пешерелгән һәм бизәлгән *tort* сүзе һәр илдә татар сөйләменә актив рәвештә бертөрле генә кермәгән, гаиләләрдә төрлечә кулланыла: *какку*, *torttu* (финчә), *паста* (төрөкчә), *tort* (русча), *кейк* (инглизчә). Китапларда *tort* ысулы сайланган булса да, төрле вариантлар кулланыу мөмкинлеге булырга тиеш, иң мөһиме эшнәң аңлашылуы.

Dönyada härkön yaña äyberläär çıga häm alar öçen isemnär törleçä barlıkka kilä. Atamalarıñ cäyelülären häm nindi sıyfatta kullanıſka kerülären vakıt kürsätä. Tärçemä itkändä tekstlarda mondıy süzlärneñ törle sıyfatların kullanu yulı saylandı.

Дөньяда һәркөн яңа әйберләр чыга һәм алар өчен исемнәр төрлечә барлыкка килә. Атамаларның çәелүләрен һәм нинди сыйфатта кулланышка керүләрен вакыт күрсәтә. Тәрҗемә иткәндә текстларда модный сүзләренң төрле сыйфатларын куллану юлы сайланды.

Misal • Мисал 5

Jag heter Filip och jag gillar att spela.

*Jag kan spela alla möjliga **dataspel**.*

Jag kan spela alla spelen

*som finns i min **mobil**.*

Minem isemem Filip häm

min uynarga yaratam.

*Nindi genä **komputer** uynnarı* uynıy beläm.*

***Telefonımda** bulgan** här uynıy uynıy beläm.*

* komputer uynıy , sanak ~

**telefon, mobil, kesä telefonu, kәрäzle~, kul~

Минем исемем Филип һәм

мин уйнарга яратам

*Нинди генә **компютер** уйыннары* уйный беләм.*

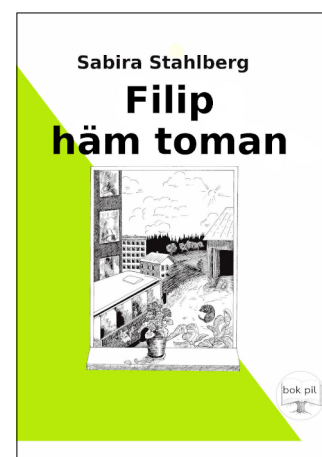
***Телефонымда** булган** һәр уйынны уйный беләм.*

* компьютер, компютыр уйыны, санак ~

**телефон, мобил, кесә телефоны, кәрәзле ~, кул ~

Ciñel teldäge asıl kitaplar tema yağınnan dönyavi tormıſınıñ aktual häm problematik mäşäläläre turında yazılğan. Tatarçaga tärçemä itkändä törle fän häm hönär ölkälärendä kiräkle mahsus terminnarnı tabu yış başvatkıç mäşälä. İnter-

Жиңел телдәге асыл kitapлар тема яғыннан дөньяви тормышның актуал һәм проблематик мәсәләләре турында язылган. Татарчага тәрҗемә иткәндә төрле фән һәм һөнәр өлкәләрендә кирәкле махсус терминнарны

netta, Kazan şiväsendä (dialektında) bastırılğan materiallarda mondıy atamalar rus telennän turıdan-turı alına. Dönyanıñ törle illärendä yäşäüçe tatarlar öçen bu yul härvakit caylı tügel. Mondıy mäsilälärne ciñeläyter öçen Azatlıq Radiosu üz tarafınnan eşçänlek kürsätä, läkin bu citäme?

Nigä ciñel teldä yazılğan kitaplar kiräk?

Bügenge könnä meñläp keçkenä tellär küpçekek tellär basımı astında yotılıp kitä. Alarnı kütärer öçen häm azçılık tellärne yäşäter öçen keşelär törle fän ölkälärendä tırışlık kürsätälär. Tatar telenä tärcemä itü dä mondıy haräkätneñ ber tamçısı.

Azçılık telne kiñ itep beler öçen yalgız söyläp öyränü citmi. Ädäbiyat, gäzit-jurnallar, internet çarası, törle belem ölkälärenen çıganakları kebek yazma äsärären uku möhim. Kızganıçka karşı telne citärek belmäü säbäptän, uku häm yazu siräk keşeneñ şögile bulıp kala. Bigräk tä yäş buın arasında tekstlarnıñ artıq avır bulğanlıgınnan uku-yazu şögile azga kala yäki bötenläy yuk. Tel yäşäsän dip ciñeläytken räveştä yazılıp çıkkın kitaplarnıñ häm yazma-tekstlarnıñ mömkin kadär küp keşegä barıp citüe möhim. Ciñel teldä yazılğan kitaplar avırak, tiränräk tekstlarga küçärgä yärdäm itä häm etärgäç bulıp tora.

табу еш башваткыч мәсьәлә. Интернетта, Казан шивәсендә (диалектында) бастырылган материалларда мондый атамалар рус теленнән турыдан-туры алына. Дөнъяның төрле илләрендә яшәүче татарлар өчен бу юл һәрвакыт җайлы түгел. Мондый мәсьәләләрне җиңеләйтер өчен Азатлык радиосы үз тарафыннан эшчәнлек күрсәтә, ләкин бу җитәмә?

Нигә җиңел телдә язылган китаплар кирәк?

Бүгенге көнне меңләп кечкенә телләр күпчелек телләр басымы астында йотылып китә. Аларны күтәрер өчен һәм азчылык телләрне яшәтер өчен кешеләр төрле фән өлкәләрендә тырышлык күрсәтәләр. Татар теленә тәрҗемә итү дә мондый хәрәкәтнең бер тамчысы.

Азчылык телне киң итеп белер өчен ялгыз сөйләп өйрәнү җитми. Әдәбият, гәзит-журналлар, интернет чарасы, төрле белем өлкәләренең чыганаклары кебек язма әсәрләрен уку мөһим. Кызганычка каршы телне җитәрлек белмәү сәбәптән, уку һәм язу сирәк кешенең шөгыле булып кала. Бигрәк тә яш буын арасында текстларның артык авыр булганлыгыннан уку-язу шөгыле азга кала яки бөтенләй юк. Тел яшәсен дип җиңеләйткән рәвештә язылып чыккан китапларның һәм язма-текстларның мөмкин кадәр күп кешегә барып җитүе мөһим. Җиңел телдә язылган китаплар авыррак, тирәнрәк текстларга күчәргә ярдәм итә һәм этәргеч булып тора.

Älegä kadär Sabira Stahlbergneñ şved telendä yazılğan 25 kitabınnan altısı tärce mä itelde häm alarnı internettan tüläüsez yökläp bula. Kitaplar öçen yakın kiläçäktä östämä materiallar bularak künegü biremnäre hazerlänä. Kitaplarnı audio formatta çıgaru proyektı da planlaştırılğan.

Ciñel tatarça kitaplar Finlandiyädä anatel kusalarnı östämä däres bularak ukıtıla. Anatel ukıtuçısı häm tärce mäçe bergä tekstlar turında kiñäşep uñaylı näticälär çıgarırğa tırışalar. Pandemiya däverendä elektron räveştä bulğan bu kitaplar ayırucha kiräkle bulıp çıktı.

Omumän ciñel tel töşençäse fänni yaktan az tikşerelgän. Ciñel tatar telendä yazılğan kitaplar gilem iyäläre arasında tikşerenü häväsän uyatsın ide. Psykolingvistlärne, lingvistlärne, sosio-psykologlarnı häm başka belem iyälären üz analizların yasarga çakırabız. Bokpil proyektı başka törki tellärdä dä kitaplar çıgarırğa teläk uyatamı digän fikir kızıksındıra.

Әлегә кадәр Сабира Сталбергнең швед телендә языган 25 китабыннан алтысы тәржемә ителде һәм аларны интернеттан түләүсез йөкләп була. Китаплар өчен якын киләчәктә өстәма материаллар буларак күнегү биремнәре хәзерләне. Китапларны аудио форматта чыгару проекты да планлаштырылган.

Жиңел татарча китаплар Финляндиядә анател курсаларында өстәмә дәрес буларак укытыла. Анател укытучысы һәм тәржемәче бергә текстлар турында киңәшеп уңайлы нәтижәләр чыгарырга тырышалар. Пандемия дәверендә электрон рәвештә булган бу китаплар аеруча кирәкле булып чыкты.

Гомумән, жиңел тел төшенчәсе фәнни яктан аз тикшерелгән. Жиңел татар телендә язылган китаплар гыйлем ияләре арасында тикшеренү һәвәсен уятсын иде. Психоллингвистларны, лингвистларне, социопсихологларны һәм башка белем ияләрен үз анализларын ясарга чакырабыз. «Букпил» проекты башка төрки телләрдә дә китаплар чыгарырга теләк уятамы дигән фикер кызыксындыра.

III. Perspectives

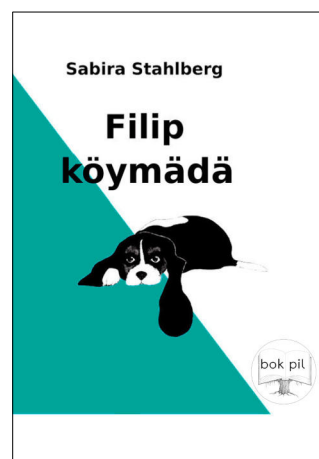
- Sabira Stahlberg

The Tatar books are very fresh from print and we are still collecting data. Statistics on the website and feedback from Tatar communities, readers and teachers already show that the Easy to Read books raise interest in the Tatar language and increase its prestige and image as a contemporary and varied language among the speakers. The books also motivate further reading in Tatar: they act as bridges to other books and for looking up words and information about the topics. In the future the translation of more Easy to Read books, especially for youth and adults on current and important topics such as ecology and artificial intelligence are needed to support the further development of their language skills and to update the language. In the next step, however, the project will provide free supporting materials, tasks, audio books in the form of videos with texts to improve listening comprehension and reading skills. Bokpil has already created YouTube channels in Swedish and English about Easy to Read (Bokpil Lättläst, Bokpil Easy to Read) and a Tatar language channel is in preparation.

The use of Easy to Read books for endangered and minority languages is as yet unexplored territory, but this pilot project shows that there is a need for books in Easy Language. One way to go is to translate more books and into more languages. Bokpil for instance gives the rights for translation for free and also offers the translators advice with the translation work, creation of a new Easy Language in languages and other issues.

More topics can be developed and different kinds of extra materials to support language learning and use can be created. Reading for instance about algorithms and other current topics in their family language supports not only Tatar children and youth in developing language skills to the same level as their school language or their minority language skills, but also develops their multilingualism to a fuller extent. A solid multilingualism often improves the school results of the children and their cognitive skills.

Developing the minority language and introducing new words for modern phenomena supports the survival of a language, as it is being used in new fields which are relevant for the speakers. The more

books there are in different formats and the more topics are translated or written about, the more modern vocabulary is created and taken up by the speakers. This is crucial in the diaspora situation for a language like Tatar, which is spoken in many different linguistic, social and cultural surroundings by many different groups. Translation studies could provide some of the methodology for research on the topic, but as there are almost no studies on minority Easy Languages, a cross-scientific approach would probably yield more results.

Another path which can be developed parallel to translation projects, is publishing originally written Easy to Read literature. This literature could be anything, fiction, facts, poetry or short stories, and it could cover a wide range of topics, both modern and historical. Folklore and traditions are naturally important for any group, but they could be presented in new ways with relevance for all age groups. Easy Language provides many possibilities to create books for teaching the language from the easiest level to proficiency and also for language revitalisation. With the gradation of language levels the reader can start with the easiest and end up with an almost ordinary text.

Much more research on Easy Language and Easy to Read is required both for majority languages and minority and endangered languages. How an Easy Language is constructed and used is a question for linguists, and how Easy to Read texts are built is an issue for literary researchers: linguistic analyses, comparisons of translations in several languages, work with readers in different ways and studies of the ways in which different languages or language variations express the same issues are some of the possible topics. Pedagogy researchers can observe and test the results of reading Easy to Read books in class with multilingual students and psychologists, art experts and other researchers can analyse the understanding of the pictures. Research on Easy to Read literature can focus on one language only or several languages together. For minority and endangered languages multilingual studies can offer important information and valuable feedback, which in turn can help develop the Easy Language into an even more useful tool for the speakers. For scholars working with endangered languages, Easy to Read books offer a vast field of study, and for language and literature activists there are many creative possibilities to support language learning, development and utilisation, as well as several ways for language revitalisation.

Süz onıtıla, yazma onıtılmıy.

Spoken words are forgotten, but not writings.

Tatar mäkale / proverb

Thanks

The authors are grateful to Albina Samarhan, Marianne Stahlberg and Orsolya Kiss for comments and suggestions to this article. Book cover pictures were kindly provided by Bokpil. The project received funding from the Tatar communities in Tampere and Helsinki and from the Finland-Swedish Oskar Öflund Foundation. The authors wish to thank them, the SelkoTatar team and the test readers for contributing to this successful project.

References

Hansen-Schirra, Silvia & Maaß, Christiane, eds (2020). *Easy Language Research: Text and User Perspectives*. Berlin: Frank & Timme.

Maaß, Christiane (2020). *Easy Language – Plain Language – Easy Language Plus. Balancing Comprehensibility and Acceptability*. Berlin: Frank & Timme.

Maaß, Christiane & Rink, Isabel, eds (2019). *Handbuch Barrierefreie Kommunikation*. Berlin: Frank & Timme.

Stahlberg, Sabira (2021). *Filip häm toman*. Helsinki: Bokpil. <https://villa.bokpil.eu/tt/filip-ham-toman/>

Stahlberg, Sabira (2021). *Filip hava alanında*. Helsinki: Bokpil. <https://villa.bokpil.eu/tt/filip-hava-alaninda/>

Stahlberg, Sabira (2021). *Filip tunnelda*. Helsinki: Bokpil. <https://villa.bokpil.eu/tt/filip-tunnelda/>

Stahlberg, Sabira (2020). *Filip hayvan bakçasında*. Helsinki: Bokpil. <https://villa.bokpil.eu/tt/filip-hayvan-bakcasinda/>

Stahlberg, Sabira (2020). *Filip köymädä*. Helsinki: Bokpil. <https://villa.bokpil.eu/tt/filip-koymada/>

Stahlberg, Sabira (2020). *Miranda*. Helsinki: Bokpil. <https://villa.bokpil.eu/tt/miranda/>

Stahlberg, Sabira (2020). *Multicoloured language*. Helsinki: Bokpil.

Ståhlberg, Sabira (2020). “Easy to Read books — a method for developing literacy in endangered languages”. *EL Blog*. <http://www.el-blog.org/easy-to-read-books-a-method-for-developing-literacy-in-endangered-languages/>

Stahlberg, Sabira (2019). *Catch the eye*. Helsinki: Bokpil.

Stahlberg, Sabira (2017). *Hugo’s history*. Varna: Lecti Book Studio.

Stahlberg, Sabira (2016). *The quest for Kraken*. Varna: Lecti Book Studio.

Websites

[websites accessed 10.07.2021]

Bokpil (Tatar): <https://bokpil.eu/tt/>

Edu Bokpil (Tatar): <https://edu.bokpil.eu/tt/>

EL Blog: <http://www.el-blog.org/>

Inclusion Europe: <https://www.inclusion-europe.eu/easy-to-read/>

Klaara blog (Orsolya Kiss): <https://blogs.helsinki.fi/klaara-network/2021/06/21/easy-to-read-books-for-minority-languages-the-case-of-tatar-in-finland/>

Villa Bokpil (Tatar): <https://villa.bokpil.eu/tt/>

Tel dönyanıñ çitenä barırğa da yul taba.
The language finds its way
even to the other end of the world.
Tatar mäkale / proverb